

**Antoninus Diana Panormitanus, Clericus Regularis, Doctor
Celeberrimus, Coram S. D. N. Alexandro VII. Episcoporum
Examinator, & Sancti Officij Regni Siciliae Consultor,
Coordinatus, Seu Omnes ...**

Diana, Antonino

Lugduni, M. DC. LXXX.

163. An triennium à iure præscriptum ad experiendum impotentiae veritatem, computandum sit à tempore, quo copula intentata est, vel à tempore præfixe a iudice? Pro quo aliqua alia prius supponuntur. ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-76405](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-76405)

putat eorum sententiam esse intelligendam, ut fiat à Medico, & secundum illius artem: idem enim addiderunt illam vocem, *medicinaliter*, ut significarent id non posse fieri propria auctoritate, sed iuxta Medicorum præscriptum. Quod mihi placet; sed aliqui non distinguunt de impedimento ex parte viri aut ex parte feminae.

12. Etiam adhuc supposito præscripto Medicorum, & etiam si Medici dicant nullum esse periculum in eo remedio; ex alio capite apparet difficultas, & mihi videtur distinguendum: nam vel loquimur in casu, quo ex parte feminae est impedimentum, propter extraordinariam arctitudinem, vel in casu quo solum ex parte viri. Si loquamur de casu ex parte feminae, & in eo remedio non sit (ut supponimus) periculum vitæ, aut grauis morbi, dicendum videtur iuxta dicta feminae teneri id pati; atque adeo virum etiam ipsa inuita, & tenente id posse facere vi, aut aliquo modo incautam illam interceptiendo, si aliter non possit: tunc enim ius suum recuperat. Si verò impedimentum sit ex parte viri, modo explicato; dicendum est, iuxta nostram sententiam, feminae non teneri cum eo dolore, & horrore, atque adeo non posse virum ea inuita, vi, aut dolo vtendo id facere: est enim iniustus dolor, aut vis, vt ipse cogens ad id, ad quod femina non tenetur. Ita Dicastillus loco citato, num. 512.

13. Sed hic obiter quæro, an vir sit alienius culpa reus, qui suæ temporalis impotentia conscientius matrimonium contrahit eo tempore, quo talis durat impotentia: Et negatiuè respondet Sanchez lib. 7. disp. 92. quæ adducit Texeda *Theolog. Mor. 10. 2. lib. 4. tract. 2. §. 9. num. 9.* Sed ipse putat in tali casu peccare mortaliter. Primum, quia celare hoc vitium feminae, nequit fieri absque eius magna incuria in re grauisima: ergo, &c. Probatur antecedens; quia iniustum est, & inducens notabile detrimentum priuare feminam ductam iure quod habet ad actum matrimonialem, obligando illam per multum tempus, vt matrimoniali vltu abstineat. Secundò, quia iniuste agit vir, qui se obligat alteri pro aliquo tempore soluere id quod est impotens ad soluendum, cuius impotentia alter erat omnino ignarus: ergo vir qui conscientius suæ impotentia matrimonium contrahit cum femina illius ignara, iniuste facit: atque cum hæc iniustitia sit in re graui, peccat mortaliter. Confirmatur hoc, nam vir eo casu feminae fallit in re graui: ergo peccat mortaliter. Confirmatur secundò, & explicatur: nam tunc aliquis peccat mortaliter peccato iniustitie, quando est causa, vt proximus ponatur in evidenti periculo peccandi mortaliter: Sed vir impotens ad coeundum contrahens cum femina eius impotentia ignara, ponit illam in evidenti periculo peccandi mortaliter, imò est causa quod actu peccet mortaliter: ergo, &c. Probatur minor, quia propter communicationem cum viro suo communiter contingit incontinentie periculum, & quod actualiter peccet, vt notum est.

24. Obicit Sanchez: lex matrimonij obligat ad reddendū debitum instar præceptorum affirmatiuorum, nimirum semper, & salua incolomitate personæ, & temporibus commodis. Respondetur tamen falsum esse antecedens, & procedit ex ignorantia obligationis ortæ inter coniuges ad reddendum debitum: nam quoties alter coniux constitutus est in periculo evidenti incontinentiæ, tenetur alter coniux debitum reddere, & idem si coniux alter agnoscat, se ad id esse impotentem, & vxor talis impotentia sit omnino ignara, peccat mortaliter contrahendo, & notabilem iniuriam infert coniugi: ergo, &c.

15. Verum an in tali casu, qui suæ impotentia conscientius deceptus fornicam ipsam ducens, teneatur eam vel sororem habere, & alere. Affirmant Rosella *V. impedimentum 15. num. 10.* Syluester *matrim. 8. quæst. 16. dist. 5.* Annilla *sibi num. 52.* Præpositus, Turrecrem. Gregorius Lopez, & alij vsque ad 15. quos pro hac parte refert Sanchez num. 9. sed ego puto non teneri ad id sub præcepto. Quia reuera matrimonium est irritum: ergo non est cur obligeatur vir ad eam feminae, tanquam ad sororem habendam, & alendam. Et ita ex Sanchez tenet Leander *de sacram. 100. 2. tr. 9. disp. 21. q. 7.*

16. Et tandem hic quæro, quid dicendum sit quando per errorem in facie Ecclesie prius matrimonium fuit solutum, feminaque alij nupsit, comperta tamen veritate, prius matrimonium restaurandum sit; an femina illa, quæ cum secundo viro copulam habuit, possit à priori viro repelli per diuortium quoad habitationem, & thorum? Ego contrarium censeo cum Texeda, *vbi supra*, quod patet ex *cap. fraternitatis, de frigidis, & malefic.* in quo constat ob eam fornicationem vxoris cum secundo viro habitam, non posse priorem virum nec illam repellere, nec petere diuortium quoad thorum, quia illa femina cum ob arctitudinem sit iudicio Ecclesie à priori viro sparata, non peccauit alij nubendo, nec copulam cum illo habendo, quia bona fide id fecit, & per Ecclesiam vtrique coniugi facultas transeundi ad secundas nuptias æqualiter sit data. Imò Pater Sanchez est sibi expressè contrarius, dum *num. sequent.* subdit, quod matrimonium ob solam impotentiam respectiue separatum est, neuter coniux potest fornicationem obicere; aut alterius consummationem ad celebrandum diuortium: ergo nec etiam potest prior vir, à quo illa femina ob impotentiam per iudicium Ecclesie separata est, & secundo nupsit, postea comperta veritate ei obicere adulterium, & petere separationem quoad thorum.

Sup. hoc in Ref. seq. à lin. 7.

Sup. hoc mād. gis latè inf. in Ref. 164. §. Sed diff. cultas.

Sup. hoc ibi dem.

RESOL. CLXIII.

An triennium à iure præscriptum ad experiendum impotentia veritatem, computandum sit à tempore, quo copula inueniata est, vel à tempore prefixo à Iudice?

Pro quo aliqua alia prius supponuntur.

Et aduertitur, quod si post sententiam diuortij deprehendatur impedimentum non fuisse verè perpetuum, reuocandi sunt ad prius matrimonium, etiam si alia matrimonia inuissent.

Et inferitur necessarium esse, quod triennium sit continuum.

Et cursim aduertitur hoc triennium terminum deberè computari post annum decimum octauum, & non ab anno completo pubertatis, si in illo matrimonium est contractum.

Et docetur, quod quando vxor tantum materialiter adulteriū commisit, nempe existimans eum cum quo rem habuisset esse proprium maritum: aut credens esse mortuum, vel per vim absolutam cogitur, & opprimitur ab alio, non est sufficiens causa faciendi diuortium.

Et tandem notatur validum esse matrimonium, si vir seminasset intra duas, etiam si impotens sit femina ad feminandum. Ex part. 1. 1. tract. 5. & Misc. 5. Resolut. 8.

§. 1. **C**ausa est nimis practicabilis, pro quo suppono, quod quando dubium est vtrum impedimentum sit perpetuum, concedi à Canonibus et dicitur.

Sup. hoc in principio §. vi. Ref. præterita, & ne deferat videre doctrinam Ref. seq.

ordinariè triennium, ad bona fide experiendum; vt habetur *capitulo laudabilem, de frigidis, & maleficiis*, si intra illud tempus non successerit, Ecclesia pronuntiare debet sententiam diuortij. Quod si potestà deprehendatur impedimentum non fuisse verè perpetuum, reuocandi sunt ad prius matrimonium, etiam si alia matrimonia iniuissent, vt patet *cap. accepisti, &c. fraternitatis, de frigidis & maleficiis*, & dictum triennium esse computandum à tempore quo ceptum est à coniugibus copulæ vacare, ex Tho. Sanch. & aliis penes ipsum docet P. Dicaillus *de Sacram. tom. 3. tract. 10. disp. 7. dub. 52. num. 575.* vbi sic asserit; A quo vltius puncto sit triennium computandum, non omninò consentiunt Doctores. Illud videtur magis certum, non esse computandum à tempore ante conatum ad copulam: in hoc enim Doctores consentiunt, quia ante eum conatum non potest inchoari experientia, computandum ergo est à die conatus, & non à tempore præfixo à iudice, postquam egerunt coniuges penitentiam de matrimonio, vt nonnulli iurisperiti dixerunt, qui supponunt penitentiam esse iniungendam coniugibus. Quod totum sine aliquo fundamento dicitur, Ratio verò pro nostra doctrina est, quia in sæpè citato *cap. laudabilem*, expressè dicitur computandum esse à die celebrationis coniugij, hoc est à die insensatæ copulæ quia nimirum eo die solet intentari, quæ doctrina locum habet non solum in impotentia, quæ prouenit ex aliis causis, sed etiam in ea, quæ prouenit ex maleficio, vt cum multis probat Sanchez *num. 4. & 5.* vbi rectè expendit verba *capituli finalis de frigidis*, ibi; *Si constitit vobis præsumtum virum & uxorem cohabitasse intra prædictos annos per continuum*, adiuncto principio eiusdè textus ibi; *mulier proposuit quòd per multos annos fuerant simul & cohabitauerant.* Ex quibus & aliis, quæ habentur in eo textu, apparet eos coniuges ante omne præceptum iudicis, & nondum lite mota cohabitasse octo annos, & tamen Pontifex decidit, dirimendum matrimonium; si intra eos octo annos continuè habitauerint. Ex quo patet, non requiri talem terminum assignari per iudicem, nec semper hoc impedimentum ex peccato confurgit, vt idè non procedat triennium ante perfectam penitentiam. Neque obest, quod in eodem *cap. finali* narretur, penitentiam peccatorum fuisse illis iniunctam. Nam in hoc narrat factum, non statuit ius, quando enim decidit, solum petit quòd coniuges intra totum illud tempus octo annorum, triennio continuè habitauerint simul.

2. Ex quo inferitur, necessarium esse quòd triennium sit continuum; quia id supponitur in eo capite, quæ continuitas moralis esse debet non mathematica, sed iuxta communem modum, vt docent Authores communiter. Hæc omnia Dicaillus; cui ego addo Reginald. *10. 2. lib. 31. n. 107.* & Hurtadum *de Matrim. disp. 22. diff. 1.* & Martinum Perez *disp. 73. sect. 11. n. 10.* & Ioann. Præpositum *in 3. part. D. Thom. q. 7. de impedimentis matrim. dub. 23. n. 203.* Trullench, *de Sacram. lib. 7. c. 9. dub. 76. n. 22.* Filliuc. *10. 1. tract. 10. part. 2. c. 3. n. 111.* Coninch. *de Sacram. disp. 35. n. 83.* & Bassæum *verb. matrim. 7. num. 81.*

3. Sed licet hæc opinio sit tantorum Doctorum auctoritate fulcita, tamen ego puto contrariam sententiam tenendam esse, nempe totum triennium computandum esse à tempore præfixo à iudice; & ita se habet stylus Curie, quem sequitur sacra Rota vt patet ex pluribus decisionibus, quas ego vt par est semper veneror, & idèd Castrus Palaus *tom. 5. disp. 4. punct. 14. §. 10. num. 3.* sic ait. Ego verò cenfeo, spectato iuris rigore, hanc vltimam sententiam veriorē esse, vti colligitur ex dicto *cap. laudabilem*, vbi

expressè habetur triennium enumerandum esse à die celebrati coniugij, quia ab eo die præsumitur coniuges copulam intentasse. Idem demonstratur in *cap. fin. od. tit. de frigid. & maleficiis*. vbi mulier allegans congressum, nullo expectato vltiori triennio, comparatur. Verum spectata consuetudine, siquæ Rota iudicis, quia ab eo die præmissa peccatorum copula procuratur. Sic sæpè tenuit Rota teste Parmat. *vol. 1. conf. dec. 277. & 277. & vol. 2. conf. dec. 191. & 226.* Riccio *in praxi dec. 139. num. 1.* Basilio Ponticelli habitatio præcessit, arbitrio iudicis remittitur iustus de causis abbreviare triennium; & notatur Rota *d. d. dec. 226.* Riccius, & Basili. *loc. cit. vide ad supradictorum confirmationem adducam verba Ludouici de San Iuan in Summa de Sacram. Matrim. quest. 6. art. 15. diff. 1. disp. 1. sic asserit; Paulo V. Sanctissimo Vicario de Iesu Christo Secretario nostro, & successor legitimo de S. Pedro, antequam la Rota declarado, este triennio deueerfender a de reclamacionis, Su Santidad approuò la tale decision, y declarò ser assi verdad, y viole claro ser assi iudicialma sententia; pues auiendo se tratado de separar a ciertos duques, vassallos de la Iglesia, habitantes en Roma, que antes de reclamar auian estados tantos mas de tres años, dada la dicha sententia, de que habitasen otro tres años, a de reclamacionis, fuè Dios seruido, que al fin de los tres años lo bre dicho, se hizo pñada la Dicha Duques con increíble gozo del pueblo Romano, de los Romanos, y de su Santidad, &c. sic ille; cui adde Leonardum de Sacram. tom. 2. tract. 9. disp. 21. quest. 17. qui tantum optimè obseruat ex Rota, & Basilio Pontico, quòd si ante iudicis decretum præcessit triennalis cohabitatio, esse in arbitrio iudicis, iustus causis concurrentibus, illud ad breuius tempus reducere.*

4. Nota verò cum Ioan. Præposito *supra*, & Dicaillio *num. 582.* cum aliis, quod in his, qui ante plenam adeptam pubertatem matrimonio iuncti sunt existente dubio de impotentia, triennium videtur inchoandum à tempore copulæ intentatæ post plenam pubertatem, id est, viro post annum decimum octauum, quia ante illud tempus impotentia præsumi potest ex debilitate nature pronente ex minori ætate, quæ proinde accedente ætate tolli possit. Vnde non assentior Gaspari Hurtado *disp. 12. diff. 11. num. 41.* qui idèd dicitur computandum esse tempus à priori pubertate illa non perfecta, quia in iure triennium eodem modo absque distinctione aliquorum horum vel illorum supponit triennalem experientiam sufficere; id enim negamus, sed talem requirente, quæ tollat dubium de temporali defectu pronente ex imbecillitate ætatis, non tollitur autem hoc dubium, nisi experientiam hoc capiat à tempore, quo iam imbecillitas ob defectum ætatis non locum habet; habet autem locum in his, qui nondum venerunt ad perfectam pubertatem.

5. Nota secundo, Sanchez, & Basili. Ponticum docere, quòd quando vxor tantum materiale adulterium commisit, nempe existimans eum cum quo copulam habuit esse proprium maritum, aut credens esse mortuum, non est sufficiens causa faciendi diuortium. Item quando per vim absolutam cogitur, & inuoluntariè opprimitur ab alio. Ratio est, quia in his casibus nulla formalis culpa, vel iniuria contra fidem matrimonij committitur. Vnde par non est, quòd aliquid detrimenti patiatur absque vlla sui culpa. Hanc doctrinam pro illo casu quo vxor accessit ad alium, &

cum quo matrimonium contraxit inualidum quidem, sed bona fide, verissimam puto non minus, quam pro casu, quo per vim absolutam præcisè cogitur, & pro casu quo prudenter putavit illum quem admittebat esse proprium vitum. Tamen pro casu quo illa, licet formaliter adulterium non commiserit, tamen formaliter fornicata est, nempe quando prudenter putans maritum longè absentem obuisse, cum alio fornicata est, sciens illam esse fornicationem, putans tamen non esse adulterium; non videtur tunc ita certum non posse maritum ab illa diuertere, si postea superueniens id sciat, maximè si illa etiam prolem suscepisset, vel prægnans esset ab amasio. Durissimum namque videtur hominem (maximè honestum ac nobilem) si non adulteram formaliter, saltem formaliter & propriè fornicariam, aut etiam illegitimè prægnantem admittere. Vnde saluo meliori iudicio, mihi non videtur improbabile, saltem si res sit nota, vel publica, non teneri cum tali vxore cohabitare: neque enim videtur cum tanto suo decore obligari ad eam cohabitationem, maximè in iis regionibus, in quibus turpe est talem vxorem admittere aut habere. Nam cum lex cohabitationis, aut tori non ita strictè obligat, quin vel propter magnum damnum euadendum, vel propter aliquam aliam vrgentem causam censetur quis ab ea obligatione quandoque liber, non video cur talis hæc causa non sit, scilicet, vt euitet illam ignominiam, quam in sua patria, & ubi notus est subiret, maximè si non facile in aliam simul cum vxore migrare posset; sed solus ipse. Neque ad illam secum adducendam magnis sumptibus vel laboribus videtur in tali casu obligandus: satis enim est, quod quantum fieri potest, non omnino vxoris curam relinquat, sed de necessariis ad vitam transigendam prouideat absens, quin cogatur, secum habere mulierem non castam, & iusti doloris perpetuam causam. Verùm hæc aliorum iudicio relinquo, solumque meam sententiam sincerè volui explicare, quam liberius affirmarem. Quibus adde Dicastillum n. 567; sed nouissimè sententiam Sanchez & Pontij sequitur Leander de Sacram. 2. tract. 9. disp. 21. quæst. 43.

6. Nota tertio, contra Cardinalem Bellarminum, & alios, triennium experientie debere esse moraliter continuum, non autem physicè, vt annus nouitiatus, & tempore requisito ad rescribendum; imo puto cum Sanchez, nec moralem desiderari continuitatem; quia finis illius triennij assignatus, est, vt coniuges experiantur, an decurru temporis ea impotentia possit auferri, atque adeo non, sit perpetua matrimonij dirimens: adhuc autem experientium satis est, quod illud triennium expleatur, etiamsi non sit in illo triennio continuitas habitacionis, & assistentia ad copulam; imo quò magis continuè vacatur copulæ, ait Sanchez, eo debilius reddatur vir. Vide Dicastillum loco cit. dub. 55. n. 599. Sed difficultas est, an saltem ita completum exigatur triennium, vt intermissum tempus suppleri debeat. Respondeo affirmatiuè, sed æquitas poscit vt ea triennalis habitacio non censetur interrupta, atque adeo neque ex parte supplenda, eò quod paucidies, iique interpolati defecerint; imò, vt cum prædictis ait Sanchez, etiamsi dies interpolati toto illo triennio exæquent spatium sex mensium simul computati, non censentur supplendi, qui tamen si simul omitterentur supplendi essent, quia in priori illo modo praxis interpretatur non esse notabilem absentiam, quia cum iis breuibus, & interpolatis absentis pro casibus occurrentibus censetur ordinaria & moraliter continua cohabitatio coniugum, quæ communi modo fit. Simultanea verò absentia sex mensium

simul, meritò censetur grauis & notabilis atque adeo supplenda. Et ita etiam tenet Dicastillum n. 602. Leander quæst. 48. Pontius num. 12. & alij, & tandem.

7. Nota quarto, valere matrimonium, si vir feminare possit intra vas, etiamsi impotens esset femina ad feminandum, quia ex valde probabili sententia semen femineum non est necessarium ad generationem, quamuis multum conferat, contra Hurtadum disp. 22. diff. 5. n. 18. & alios, existimantes semen femineum esse necessarium ad generationem, consequenter si femina non potest feminare, esse inhabilem ad matrimonium, quod non est improbabile, ideo in hac sententia tale matrimonium non esse validum: Et ita obseruat Trullench de Sacramenti lib. 7. cap. 9. dub. 16. num. 2. Vide etiam Hermannum Bulembaum in Medulla Theolog. Moral. lib. 6. tract. 6. cap. 3. dub. 2. num. 14.

Sup. hoc sen-
ge infra Ref.
216. §. Sed.
ante mediū,
verf. Sterilis,
quæ cetero.

RESOL. CLXIV.

Quia faciendum de viro Sacris initiato, si post iudicis sententiam inueniatur impotentiam falso existimatum fuisse perpetuam, non fuisse talem?

Idem est, si in isto casu vir, vel femina ingrederetur Religionem ob dissolutionem talis matrimonij, si profusus sit, an debeat redire ad vxorem?

Pro quibus alie difficultates proponuntur, quæ contingere possunt inter medium temporis separationis, & etiam post redditum ad vxorem circa petitionem, & redditionem debiti? Ex par. 11. r. 5. & Misc. 5. Ref. 9.

§. 1. TRACTAT latè hunc casum Sanchez, & ex illo Pater Leander de Sacram. tom. 2. tract. 9. disput. 21. quæst. 52. ubi sic ait; An etiam qui ex præsumptione impotentie perpetuæ suscepit ordines Sacros, restituendus sit vxori, si cognoscatur impotentiam tantum fuisse temporalem?

Quamuis non plene super doctrina & quæstione huius Ref. lege tamen quod decreuit Ioannes XXII. pro alio simili casu supra in Ref. 158. & non pigebit illa videre, & ne prætermittas legere doctrinam Ref. 163.

2. Respondeo, restituendum esse vxori permanenti in sæculo, quia vinculum adhuc matrimonij perseverat, eò quod nec fit dissolutum per impotentiam præsumptam, nec per suspensionem Ordinis Sacri, vt supra iam habitum est. Sic Sanchez lib. 7. disp. 99. num. 39. & penes ipsum Enriquez lib. 12. de matrim. cap. 8. num. 3. Petr. de Ledefina quæst. 8. art. 2. dub. 2. Bonac. quæst. 3. de matrim. punct. 13. num. 22. Candid. disquis. 28. art. 13. dub. 39. & Hurtad. disp. 22. diff. 11. num. 42. Qui bene notant quod vir, qui in dicto casu ordines suscepit Sacros, nequit ad vxorem redire, nec ipsam repetere, si vxor ipsum non repetat, quia per Sacri Ordinis suspensionem ipsi præiudicauerit. Vxore verò ipsum repetente tenetur iste reddere debitum vxori, cum ipsa non sit priuata lege petendi, non tamen ipse poterit debitum exigere (quidquid dixerint Astenis, & Richardus penes Sanchez) propter votum castitatis emissum in Sacrorum Ordinum susceptione. Hucusque Leander. Vide etiam Ioannem de Soria epologo summarum part. 2. tract. 1. sect. 1. disp. 10. §. si forte coire nequibus. Sed maximam difficultatem habet P. Dicastill. de Sacram. tom. 3. tract. 10. disp. 7. num. 590. & seqq. quantum ad facultatem, quam negant tali viro petendi debitum, & solum fatentur habere reddendi obligationem vxori petenti, hæret mihi scrupulus, quia ille ex falsa existimatione vouit castitatem, & ordines suscepit, alioqui non suscepturus. Et postea variis argumentis contra Sanchez ad hominem conatur hanc sententiam probare; sed tandem non audeat discedere à sententia superius adducta tanquam communi.

3. In qua etiam ego stando, limitanda venit